

Внутрішній ринок продукції лісової промисловості України: підходи до оцінювання та напрями розвитку

Здійснено аналіз розвитку внутрішнього ринку продукції лісової промисловості (ЛП) України як в цілому, так і за регіонами, щодо його відповідності тенденціям розвитку економіки. Розроблено методичний підхід до аналізу внутрішнього ринку продукції ЛП, що передбачає авторське застосування методики розрахунку внутрішнього ринку продукції ЛП та складається з чотирьох етапів дослідження: визначення та обґрунтування мети та завдань проведення оцінки та аналізу; визначення обсягів внутрішнього ринку та внутрішнього ринку продукції ЛП; оцінка розвитку внутрішнього ринку продукції ЛП; співставлення й узагальнення отриманих результатів та виявлення основних проблем розвитку внутрішнього ринку продукції ЛП. Запропоновано напрями підвищення конкурентоспроможності продукції ЛП на внутрішньому ринку на основі розвитку кластерної стратегії. Розглянуто можливість створення кластера ЛП в межах Житомирської, Рівненської, Чернігівської, Львівської, Івано-Франківської та Волинської областей України.

Ключові слова: внутрішній ринок, експорт, імпорт, кластер, конкурентоспроможність, лісова промисловість.

Ефективність функціонування внутрішнього ринку стає сьогодні детермінантою формування ендогенно орієнтованої моделі розвитку України. Витіснення продукції вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку та зниження її конкурентоспроможності на світових ринках не сприяють процесам довгострокового економічного зростання. Наслідки надмірної екзогенізації внутрішнього ринку спонукають переглянути пріоритети його формування в розрізі окремих галузей виробництва з метою реалізації політики імпортозаміщення та нарощення рівня споживання вітчизняної продукції шляхом підвищення її якості, що дозволить оптимізувати кон'юнктуру внутрішнього ринку.

Вагоме місце в структурі промисловості України посідає лісова промисловість (ЛП), модернізація дозволить зміцнити не лише економічну, а й екологічну безпеку держави. У таких умовах визначальну роль у забезпеченні сталого розвитку ЛП повинен відігравати внутрішній ринок. Зазначене вимагає розроблення певних методологічних та методичних підходів до розвитку на засадах стимулювання внутрішнього розвитку та споживання продукції ЛП.

Академік НАН України М. І. Долішній справедливо стверджував, що рівень розвитку лісового господарства має безпосередній вплив на розвиток економіки регіону та стан суспільного здоров'я і розвиток рекреаційної індустрії [1, с. 107]. Добробут місцевих громад у багатолісних районах (насамперед, це гірські райони області) напряму залежить від сталого розвитку лісового господарства [2, с. 52]. Тому стабільність розвитку лісопромислового сектору регіонального рівня залежить від того, наскільки злагоджено працюють та взаємодіють ринкові інститути, що забезпечують функціонування цієї складної виробничо-господарської системи.

Слід зазначити, що дослідженню теоретико-методологічних засад внутрішнього ринку, процесів його формування присвятили багато праць вітчизняні вчені, зокрема В. І. Геєць, О. Л. Даниленко, А. І. Ігнатюк, Т. О. Осташко, О. В. Пустовойт, М. І. Скрипниченко, В. О. Точилін, О. О. Шубіна та ін. Формування виробничих, соціальних, економіко-екологічних, управлінських процесів розвитку ЛП розглядалися в працях вітчизняних вчених, зокрема І. Благуна, А. Ващенко, С. Генсірука, А. Дейнеки, І. Лицура, В. Пили, І. Синякевича, Ю. Туниці, О. Фурдичка, О. Шаблія. Проте досі не існує єдиного методичного підходу як до визначення рівня розвитку внутрішнього ринку, так і до оцінки потенціалу галузевих, регіональних внутрішніх ринків, не сформовано алгоритму оцінювання стану та потенціалу розвитку внутрішнього ринку тієї чи іншої галузі, його достатності, а також раціонального використання основних факторів для підвищення її конкурентоспроможності.

Метою статті є формування методичного підходу до оцінювання обсягів внутрішнього ринку продукції ЛП та визначення напрямів його розвитку.

Розвиток економіки України в середньо- та довгостроковій перспективі можливий за умови ефективного функціонування національної економіки, а особливо її ядра – внутрішнього ринку. Зростання національної економіки відбувається за рахунок взаємодії між внутрішнім та зовнішніми ринками, де суб'єкти економічної діяльності отримують доходи від експорту-імпорту продукції, здійснюються торгово-економічні операції, формуються грошові доходи підприємств, організацій, органів державної влади, задовольняється їх платоспроможний попит на вітчизняні та імпортні товари й послуги.

Під внутрішнім ринком розуміють: територіально-інституціональне утворення; сферу товарного обігу, що функціонує в межах державного кордону і регулюється органами влади цієї країни; складову макроекономічної системи суспільства, яка представлена товарними, грошовими і фінансовими потоками національного капіталу і де за певного рівня цін відбувається розподіл обмежених виробничих ресурсів, інвестиційних, споживчих товарів і послуг.

Визначення напрямів та вироблення конкретних механізмів розвитку внутрішнього ринку продукції ЛП вимагає здійснення його поглибленої діагностики. Для виявлення внутрішнього потенціалу ЛП та її можливостей як в національному, так і регіональному масштабі розроблено методику оцінки розвитку внутрішнього ринку продукції ЛП (рис. 1), яка передбачає чотири етапи проведення дослідження.

Запропонована методика лягла в основу проведення поглибленого аналізу основних тенденцій розвитку внутрішнього ринку продукції ЛП у розрізі регіонів України (рис. 2).

Просторовий аналіз розвитку ринку продукції ЛП підтвердив, що протягом 2005-2011 рр. провідні позиції в лісозаготівлі посідали Житомирська, Рівненська і Чернівецька області, а за обсягами внутрішнього ринку продукції ЛП – Харківська (7,25%), Дніпропетровська (7,58%), Львівська (7,19%) та Івано-Франківська (5,95%) області. Це показує, що не завжди найбільш сировинні регіони мають потужні технологічні засоби виробництва для виготовлення готової продукції. Найменші обсяги продажів продукції ЛП зафіксовано у Миколаївській (0,27%), Полтавській (0,35%), Чернівецькій (0,45%) та Кіровоградській (0,52%) областях.

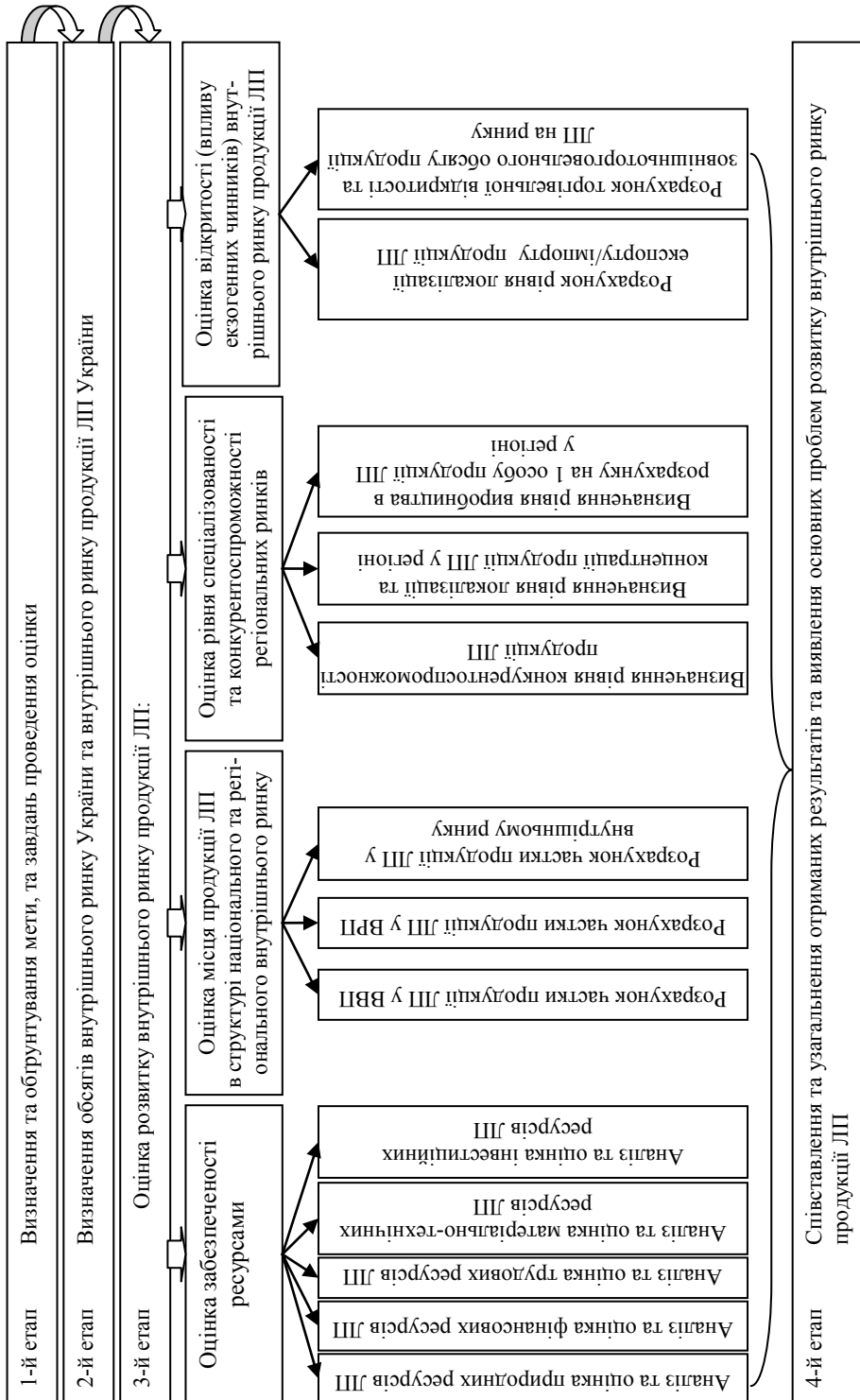

Рис. 1. Методичний підхід до оцінювання розвитку внутрішнього ринку продукції ЛП (Авгорська розробка)

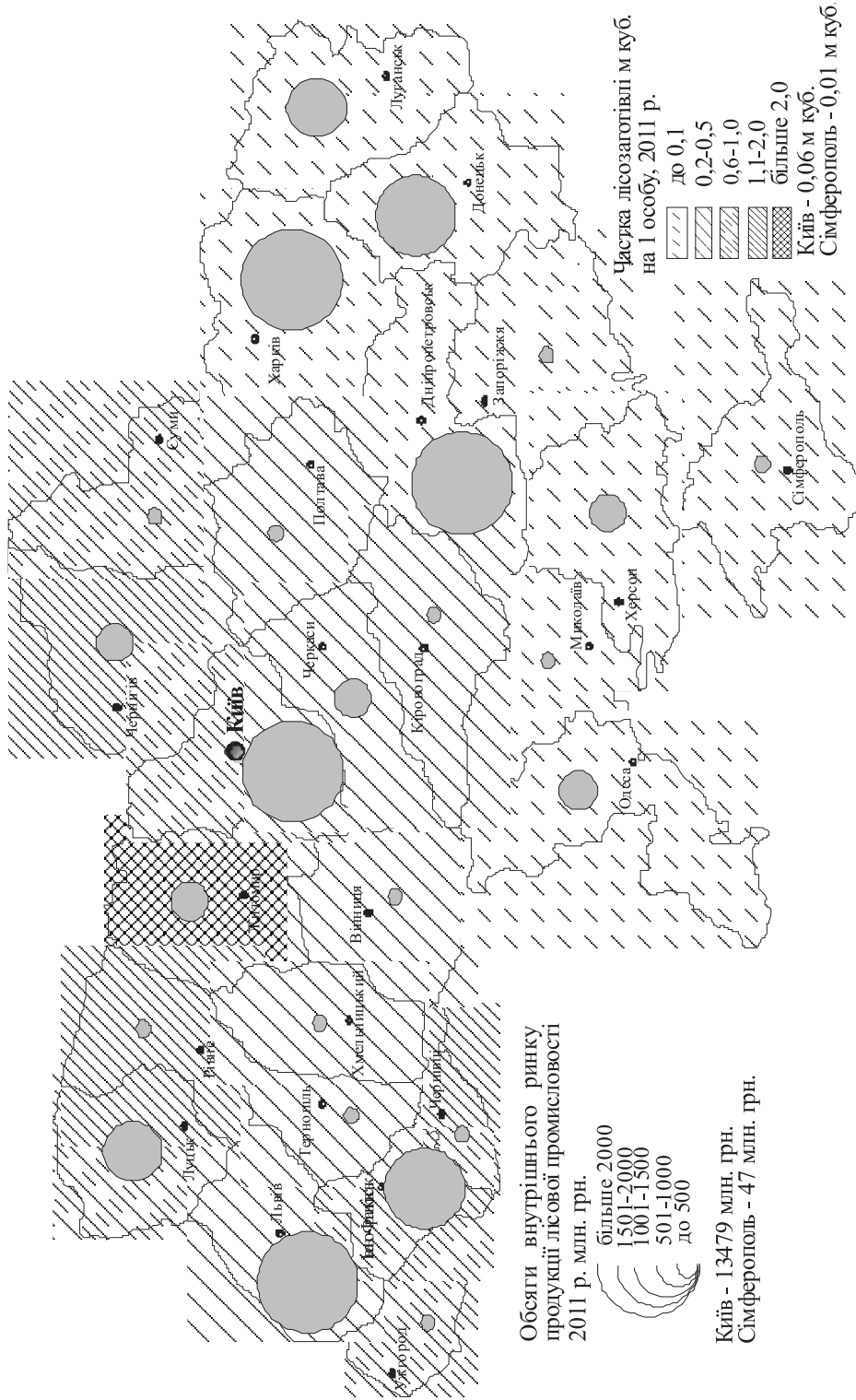

Рис. 2. Обсяги внутрішнього ринку продукції лісової промисловості, частка лісозаготівель на 1 особу (Авторські розрахунки)

Аналіз рівня монопольності регіонів на внутрішньому ринку продукції ЛП дозволив виявити, що у 2011 р. за згрупованими результатами по трьох регіонах (Дніпропетровська, Київська, Харківська області) частка дорівнює 26,7%, чотирьох регіонах (Дніпропетровська, Київська, Харківська, Львівська області) – 33,3% і п'яти регіонах (Дніпропетровська, Київська, Харківська, Львівська, Івано-Франківська області) – 38,1%. Монопольним вважають ринок, у межах якого частка трьох регіонів перевищує 50%, а п'яти – 70% [3]. Це свідчить про відсутність загрози монопольності на внутрішньому ринку продукції ЛП.

Аналіз конкурентоспроможності за методом Херфіндала-Хіршмана [4, с. 51] дозволив встановити, що значення індексу у 2011 р. дорівнює 0,163, що засвідчує висококонцентрованість на внутрішньому ринку продукції ЛП, а значення коефіцієнта Розенблота [5, с. 100] у 2011 р. дорівнює 0,105 і підтверджує, що внутрішній ринок продукції ЛП був конкурентоспроможний.

Оцінювання рівня спеціалізованості регіонів у сфері лісозаготівлі, переробки та реалізації продукції ЛП дозволяє стверджувати, що для України характерна фрагментарність розвитку ЛП. Регіони, які належать до спеціалізованих за лісозаготівлею, не здійснюють її перероблення, а отже, не потрапляють у число спеціалізованих за лісопереробкою (окрім Львівської та Івано-Франківської областей). Серед українських регіонів лідером за рівнем споживання продукції ЛП на одну особу впродовж досліджуваного періоду була Івано-Франківська область.

Діагностика рівня відкритості внутрішнього ринку продукції ЛП дозволила встановити поступове нарощення її експорту та незначне зниження частки імпортової продукції впродовж 2005-2011 рр. Зазначені тенденції позитивно впливають на імплементацію ендогенно орієнтованої моделі розвитку внутрішнього ринку України.

Проведений аналіз показує, що внутрішній ринок продукції ЛП України на сьогодні перебуває на стадії піднесення і має всі перспективи для подальшого успішного розвитку. Для цього більшої уваги у лісовій промисловості слід приділити підвищенню якості та конкурентоспроможності її продукції на внутрішньому ринку. Одним з таких методів є кластерна стратегія розвитку лісової промисловості у найбільш пристосованих до цього регіонах України. На основі даних обсягу лісозаготівель у розрізі регіонів та обсягу реалізованої продукції ЛП регіонами було проведено кластерний аналіз, який визначив найсприятливіші регіони для формування кластера (рис. 3).

Регіони, виділені у другій групі (Закарпатська, Сумська та Чернівецька області), відзначаються наявністю значних обсягів ресурсів лісової сировини та незначними виробничими потужностями щодо їх переробки. Для регіонів третьої групи (Дніпропетровська і Харківська області) характерні зворотні тенденції. Натомість регіони першої групи (Житомирська, Рівненська, Чернігівська, Львівська, Івано-Франківська та Волинська області) володіють значним потенціалом як у сфері заготівлі сировини (частка цих регіонів у лісозаготівлі країни складає 51%), так і у сфері її перероблення (20%). Таким чином, у межах цих регіонів існують усі необхідні передумови для створення кластера ЛП України. Такі передумови включають наявність:

- зацікавлених потенційних учасників кластера, включаючи органи державної і регіональної влади, приватні підприємства різних галузей;

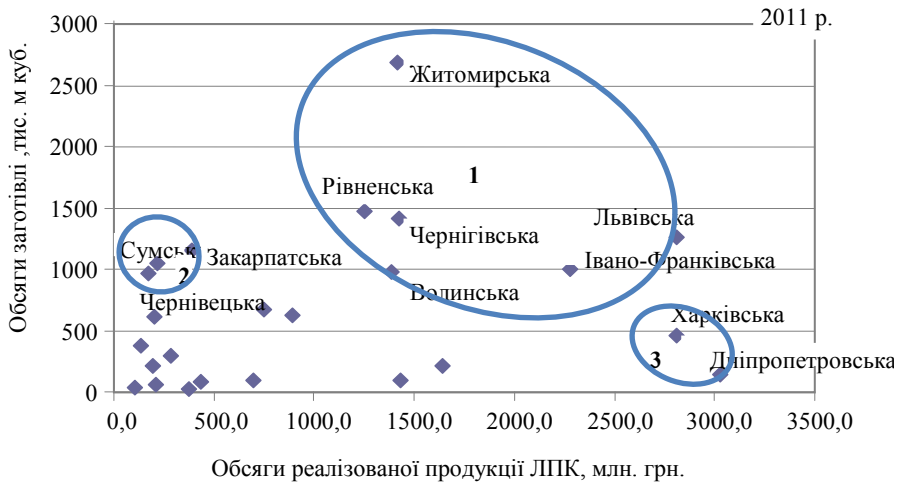

Рис. 3. Кластерний аналіз регіонів за обсягами лісозаготівлі та обсягами реалізації продукції ЛП (Авторські розрахунки)

- необхідну ресурсну базу, яка дозволяє значно збільшити об'єми використання лісових ресурсів;
- інструменти державного впливу як на рівні регіону, так і на рівні держави.

При цьому особливого значення набуває об'єднання зусиль держави та приватного сектору.

В Україні досвід створення кластерів уже існує, хоча назвати його особливо вдалим, мабуть, поки що не варто. Систему кластерного об'єднання застосували спочатку на Хмельниччині (будівельний та швейний кластер у Хмельницькому; туристичний та харчовий кластери у Кам'янці-Подільському); в Івано-Франківську (кластер туристичний та декоративного текстилю); у Черкасах (кластер транспортних перевезень); у Житомирі (кластер добування та переробки каменю); в Одесі (кластер виробництва вина); у Харкові (кластер машинобудування) [6-8]. Є в Україні й кластери, які пов'язані з лісосировиною: у Львові кластер «Деревообробного і меблевого виробництва», до якого входять компанії «Світанок», «Бук-Холдінг», «Уніплит» та асоційовані члени, які не платять членських внесків – НЛТУ України та ГО «Форза» [9]. Інше утворення – кластер «Лісового сектору Карпатського регіону», що включає: НЛТУ України, ГО «Форза», представників 4 обласних державних адміністрацій м. Івано-Франківська, м. Львова, м. Ужгорода, м. Чернівців, Державне агентство лісових ресурсів та його представництва у Карпатському регіоні, галузеві державні і приватні підприємства [10].

Кластер Деревообробного і меблевого виробництва був організований для популяризації деревини як матеріалу, виготовлення нової якісної продукції та залучення нових суб'єктів господарювання в систему.

Завданнями кластера «Лісового сектору Карпатського регіону» є: оцінка розвитку лісового сектору Карпатського регіону України та порівняння наявних у ньому можливостей інших регіонів України; основна оцінка та професійний аналіз загальних кластерних структур і процесів лісового господарства, що існують в Карпатському регіоні України; розробка рекомендацій, які допоможуть

владним структурам формувати політику, а управлінцям, інвесторам й іншим зацікавленим особам – приймати зважені рішення. Щодо виробництва продукції ЛП наразі немає створеного кластера.

Для побудови кластера ЛП у регіонах, де є визначені основні потенційні учасники кластера (підприємства галузей ЛП), потрібно залучати і підприємства допоміжних галузей (машинобудування, хімічної промисловості, та транспортної інфраструктури).

Для цього потрібно створити програму формування та розвитку кластера, яка повинна передбачати всі можливі переваги та загрози для потенційних учасників кластера, а також визначити механізми створення, взаємодії та його перспективного функціонування і розвитку. Ця програма повинна виступити основним рушієм, який впливатиме на рішення тих чи інших підприємств щодо входження в кластер.

Програма розвитку кластера на основі ЛП повинна містити такі етапи:

1. Формування заходів щодо стимулювання створення кластера ЛП. Завданням цього етапу є: забезпечення ефективного розвитку кластера, на який покладаються надії у виготовленні високоякісної продукції ЛП. Для цього потрібно: врахувати специфіку ЛП, що дасть можливість визначити пріоритетні напрями діяльності кластера; впровадження системи заходів щодо стимулювання розвитку кластера, в основу яких входить: пільговий режим оподаткування, створення програм державного та регіонального замовлення на продукцію кластера ЛП.

2. Підтримка розвитку кластера ЛП. Його завдання полягає у створенні необхідних умов для підвищення конкурентоспроможності продукції ЛП. За таких умов необхідно: створення програми кредитування; створення програми підвищення кваліфікації працівників; створення та налагодження зв'язків між освітніми установами та підприємствами кластера; створення умов для підвищення інвестиційного клімату; проведення міжнародних семінарів, виставок та конференцій з метою обміну досвідом, накопичення потрібної інформації та залучення кластера у міжнародні програми; створення ради, яка б проводила контроль у виробництві, спрямований на виготовлення якісної та конкурентоспроможної продукції.

3. Конкурентна діяльність, моніторинг кластера ЛП. Своєчасне звернення на помилки формування кластера та їх усунення для підвищення конкурентоздатності продукції. Для цього потрібно: сформувати систему стратегічного управління кластера, яка б включала в себе аналіз стратегічних змін; постійно моніторити фінансовий стан кластера для розробки заходів із забезпечення їх розвитку і стійкості в перспективі.

Після вдалого закінчення наведених трьох етапів можна переходити до безпосереднього формування структури кластера та забезпечення його подальшого розвитку (рис. 4).

До складу лісопромислового кластера на території України (у складі областей, визначених у першій групі) провідне місце мають такі сектори господарства: лісове господарство, лісозаготівля, целюлозно-паперова промисловість, деревообробна промисловість, лісохімічна промисловість, меблеве виробництво, а також виробництво машин, обладнання, системи автоматизації та хімікатів, необхідних для забезпечення зазначених виробництв. Додатково в кластері повинні бути задіяні наукові установи, вищі навчальні заклади, логістичні організації, фінансові

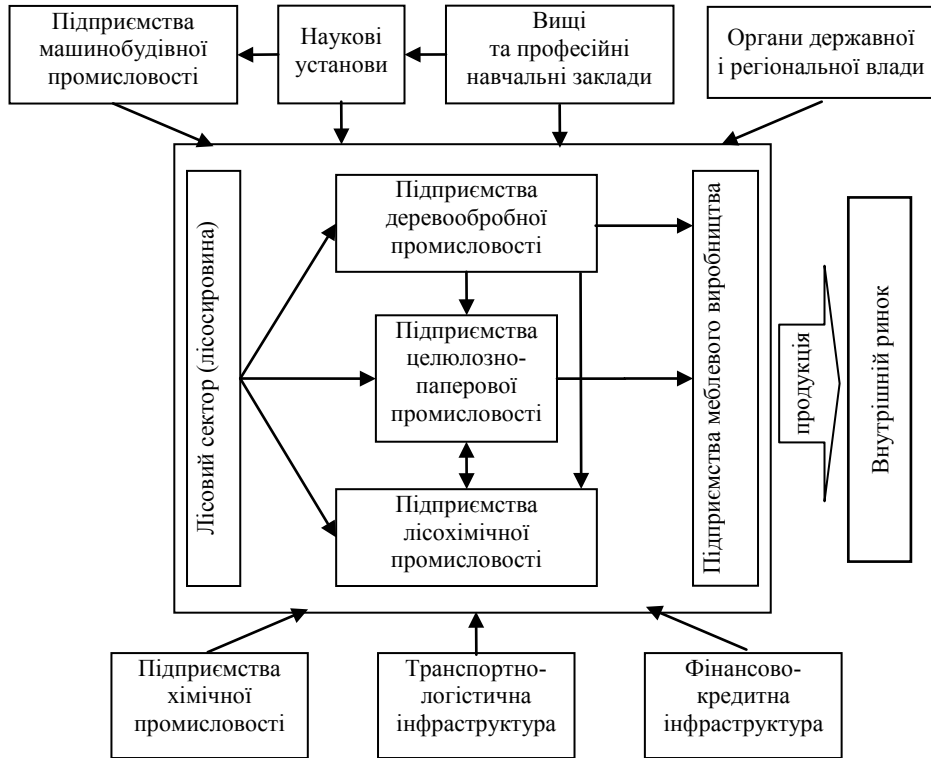

Рис. 4. Система технологічних взаємозв'язків кластеру лісової промисловості (Авторська розробка)

установи, а також галузі, тісно пов'язані з будівництвом і соціально-побутовим сектором економіки.

На основі ключових галузей ЛПП необхідно формувати ядро кластера, що дасть можливість створити конкурентоспроможну структуру та надасть поштовх до розвитку інших допоміжних галузей об'єднання. Визначена структура учасників кластера ЛПП за всіма визначеними групами регіонів не можлива на території одного регіону, оскільки багато виробничих підприємств, які є головними складовими виробництва продукції ЛПП, розташовані в різних областях, що свідчить про можливість залучення у кластер не тільки одного регіону.

Формування і розвиток лісопромислового кластера сприятиме зростанню ефективного використання наявних ресурсів та виробничих потужностей регіонів, підвищенню якості та конкурентоспроможності продукції ЛПП, забезпеченню потреб внутрішнього ринку, що дозволить реалізувати імпортозаміщуючу модель насичення внутрішнього ринку.

Важливим етапом реалізації кластерної стратегії конкурентоспроможності продукції ЛПК на внутрішньому ринку є створення системи моніторингу і проведення контролю та оцінки виконання стратегії. Основними напрямками моніторингу є: здійснення контролю за використанням ресурсів; організація збору інформації щодо виконання стратегії; групування та аналіз отриманої інформації (аналіз цільового використання коштів на виконання стратегії).

При появі негативних чинників, які безпосередньо впливають на процес реалізації кластерної стратегії, необхідно уточнювати процеси виконання стратегії, використовувати нові інструменти та враховувати інші (альтернативні) варіанти стратегії.

Одним із визначальних чинників підвищення конкурентоспроможності продукції ЛП як на внутрішньому ринку, так і на зовнішніх ринках є активне впровадження екологічних інновацій у виробничий процес. Це сприятиме зміцненню екологічної безпеки розвитку ЛП та навколишнього середовища загалом.

Отже, подальший розвиток внутрішнього ринку продукції ЛП безпосередньо пов'язаний із: підвищенням реальних доходів і життєвого рівня населення, що сприятиме збільшенню попиту на ринку; забезпеченням стабільних цін на продукцію; розвитком економічної конкуренції і створенням дієвого конкурентного середовища на ринку; обмеженням тіньових економічних відносин у сфері обігу товарів; формуванням системи технологічних зв'язків кластера ЛП для підвищення конкурентоспроможності продукції ЛП на внутрішньому ринку України.

Список використаних джерел

1. Долішній М. І. Регіональні аспекти екологізації економіки / М. І. Долішній // Наук. вісник НЛТУУ. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 103-111.
2. Управління розвитком гірських територій: зарубіжний досвід / В. С. Кравців, Ю. І. Стадницький, В. В. Демченко, А. М. Дейнека, П. В. Самольотов ; НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2001. – 69 с.
3. Обмеження монополізму в економіці. – Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/hku/85-hku/2579-27.html>.
4. Ринки реального сектора економіки України: структурно інституціональний аналіз / [Точилін В.О., Осташко Т.О., Пустовойт О.В. та ін.]; за ред. В. О. Точиліна ; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 640 с.
5. Ігнатюк А. І. Галузеві ринки: теорія, практика, напрямки регулювання : монографія / А. І. Ігнатюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 465 с.
6. Базилюк В. Б. Формування регіонального видавничо-поліграфічного кластера : дис. ... кандидата. екон. наук: 08.00.05 / Базилюк В. Б. – Львів, 2011. – 243 с.
7. Гавура В. О. Організаційно-економічні засади підвищення конкурентоспроможності регіону: дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.05 / Гавура В. О. – Луцьк, 2012. – 198 с.
8. Забедюк М. С. Формування та реалізація стратегії ендогенно орієнтованого розвитку регіону: дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.05 / Забедюк М. С. – Луцьк, 2011. – 247 с.
9. Кластер деревообробки та меблевого виробництва. – Режим доступу : <http://www.domv.lviv.ua/events/cluster-management-seminar>.
10. Кластерний аналіз лісового сектора Карпатського регіону та рекомендації для кластерного менеджменту: скорочений звіт. – Режим доступу : <http://www.forza.org.ua/index.php?mid=67&lch=ukr>.

Попадинец Н. Н. Внутренний рынок продукции лесной промышленности Украины: подходы к оценке и направления развития.

Осуществлен анализ развития внутреннего рынка продукции лесной промышленности (ЛП) Украины как в целом, так и по регионам, по его соответствию тенденциям развития экономики. Разработан методический подход к анализу внутреннего рынка продукции ЛП, предусматривающий авторские применения методики расчета внутреннего рынка продукции ЛП и состоящий из четырех этапов исследования: определение и обоснование целей и задач проведения оценки и анализа, определение объемов внутреннего рынка и внутреннего рынка продукции ЛП, оценка развития внутреннего рынка продукции ЛП; сопоставление и обобщение полученных результатов и выявление основных проблем развития внутреннего рынка продукции ЛП. Предложены направления повышения конкурентоспособности продукции ЛП на внутреннем рынке на основе развития кластерной стратегии. Рассмотрена возможность создания кластера ЛП в пределах Житомирской, Ровенской, Черниговской, Львовской, Ивано-Франковской и Волынской областей Украины.

Ключевые слова: внутренний рынок, экспорт, импорт, кластер, конкурентоспособность, лесная промышленность.

Popadynets N. M. Domestic Market of Production of the Forestry Complex of Ukraine: Approaches to Evaluation and Development Directions.

The analysis of development of the domestic market of the forestry complex production of Ukraine is conducted both in the country and by its regions over the correspondence of domestic market to the economy development tendencies. Methodical approach to analysis of the domestic market of the forestry complex production is developed encompassing the author's use of the methodics of calculation of the domestic market of production of the forestry complex and consisting of four research stages: determination and substantiation of the objective and goals of evaluation and analysis; calculation of the volume of domestic market and domestic market of forestry complex production; evaluation of development of domestic market of forestry complex production; comparison and generalization of obtained results and detection of basic problems of development of domestic market of forestry complex production. Directions of strengthening of forestry complex production competitiveness at domestic market on the basis of cluster strategy development are proposed. The possibility of forestry complex cluster creation in Zhytomyr, Rivne, Chernihiv, Lviv, Ivano-Frankivsk and Volyn regions of Ukraine is considered.

Key words: domestic market, export, import, cluster, competitive ability, forestry complex.

Надійшло 05.03.2013 р.